

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2024.100.14>

УДК 81'26

ФЕМІНАТИВИ В МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ СФЕРИ: ОФІЦІЙНА І НАПІВОФІЦІЙНА ПРАКТИКА

СЮТА

Галина Мирославівна,

доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики,

Інститут української мови НАН
України;

вул. Михайла Грушевського, 4,

м. Київ, 01001;

e-mail: siutagaliam@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3273-1644

Halyna

SIUTA,

Doctor of Philological Sciences,
Leading Researcher of Department
of stylistics, language culture and
sociolinguistics,

Institute of the Ukrainian Language of
the National Academy of Sciences of
Ukraine;

4, Mykhaila Hrushevskoho St.,

Kyiv, 01001, Ukraine;

e-mail: siutagaliam@gmail.com

У статті продемонстровано асиметричність уживання фемінативів у мові української освітньо-наукової сфери. Доведено, що в писемній офіційно-діловій практиці (особливо адміністративно-канцелярського різновиду, який забезпечує потреби управлінської комунікації) відповідно до чинної стилісованої норми домінують чоловічі форми номінування професій, спеціальностей, посад. Це відбиває варіантність сучасної граматичної норми щодо вживання фемінативів. З'ясовано, що більш чутливою до соціального запиту на вживання фемінативів є напівофіційна мовна практика, зокрема мова освітніх платформ, онлайн-ресурсів, яка засвідчує гендерну толерантність освітян і стає своєрідним інструментом поширення фемінативів в офіційну сферу мововжитку.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, мова української освітньо-наукової сфери, адміністративно-управлінська комунікація, офіційна мовна практика, напівофіційна мовна практика, норма, правопис, фемінатив.

Шквальна фемінативізація різностильової та різножанрової практики – одна з найпомітніших і найактивніше обговорюваних змін, що відбуваються в сучасній українській літературній

мові першої третини ХХІ століття. Цей феномен вже відрефлексований у численних мовознавчих працях (А.М. Архангельська, Є.А. Карпіловська, А.М. Нелюба, М.П. Брус, Л.П. Кислюк, С.П. Бибик, Т.А. Коць, О.А. Стишов, А.В. Шеремет та ін.). Базовими соціокультурними рушіями та мотиваторами цих змін є гендерна трансформація суспільної свідомості, перегляд стереотипів щодо соціальної ролі жінки, переосмислення моделей жіночої поведінки в соціумі та сім'ї тощо). Утім, не останню роль у підтримуванні зазначеного процесу відіграють також мовний смак і мовна мода, під впливом, а часто й під тиском яких найменування жінок іменниками чоловічого роду сприймається як дискримінація, порушення посилено пропагованих сьогодні принципів гендерної толерантності, гендерно чутливої комунікації, гендерно коректної мовної поведінки. Як наслідок, спостерігаємо необмежене, а головне – не узгоджене ні з граматичною, ні з лексичною, ні зі стилістичною нормою продукування варіантних фемінативів, які замість збагачення й урізноманітнення словника руйнують його цілісність [Архангельська 2019: 95; Коць 2023]. Намагання мовознавців спрямувати цю гіпертрофовану фемінативотворчість у річище літературної норми, на жаль, залишаються малоефективними проти громадської думки: «Інтерпретація й оцінка сучасної форсованої фемінізації маскулінізмів з нормативно-системного та соціолінгвістичного погляду виявляє істотні розбіжності, оскільки перший спирається на організм мови, другий – на актуальні проблеми комунікації та громадську думку про мовне явище» [Архангельська 2019: 96].

Природно, що в різних функціональних стилях фемінативізація відбувається неоднаково. Найменш сприйнятливий до окреслених інновацій офіційно-діловий стиль, зокрема в освітньо-науковому середовищі, де здійснюється писемна та усна комунікація в адміністративно-управлінській вертикалі (з установами, закладами освіти і науки, освітньо-науковими спільнотами й працівниками) та горизонталі (між закладами, установами, їх структурними підрозділами, працівниками). Чіткість такої комунікації забезпечують, зокрема, типові риси офіційно-ділового стилю: стандартизованість (формульність, клішованість) та стилістична нейтральність [детально див.:

Кузнецова 2014]. І не в останню чергу саме ця стильова норма блокує активну імплементацію фемінативів для офіційного називання професійного та наукового статусу, посад, почесних звань жінок в освіті й науці, оскільки «у літературній кодифікованій мові залишаються нормативно-стильові обмеження: титульні імена жінок за чинними правилами подають у формі чоловічого роду: *доктор наук, академік, член-кореспондент, Герой України, діяч науки та техніки, працівник освіти* <...> Вживання іменників чоловічого роду як «титульних імен» в офіційно-діловому стилі закріплене мовною традицією і правилами етикету» [Кислюк 2018: 456–457].

Поглиблений аналіз текстів, розміщених на сайті МОН України, на сайті Центру інноваційної освіти «Про.Світ» та в офіційному й напівофіційному сегментах освітніх платформ «Всеосвіта», «На урок», «Ed.Era», виявляє виразну фемінативну асиметричність. Тексти сайту МОН, надто відомчі документи як зразок адміністративно-канцелярського підстилю, не містять фемінативів (за винятком окремих жанрів, як-от оголошення, повідомлення) – при тому, що на цьому ж сайті 3 червня 2019 року «рекомендовано застосовувати норми та правила нової редакції правопису в усіх сферах суспільного життя, зокрема в офіційно-діловому стилі мовлення».

Натомість мова освітніх платформ та освітніх інформаційних ресурсів (як напівофіційна сфера комунікації) більш гнучка й помітно сприйнятлива до цих одиниць. Показова з цього погляду лексична кореляція *міністр – міністерка*. Послідовну позицію МОН щодо дотримання стильової норми й водночас гендерної нейтральності мови адміністративного-управлінської сфери [див.: Лагдан 2019; Шеремет 2021] засвідчують посадові підписи жінок, які обіймали посади міністра та заступників міністра освіти в різні періоди від 2019 року й донині. Листи, розпорядження та інші нормативно-правові документи підписують *Міністр* освіти і науки Ганна Новосад, *заступник* Міністра Віра Рогова, *заступник* Міністра Світлана Даниленко, *заступник* Міністра Любомира Мандзій (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/8/2/123.pdf>, дата запити: 15.05.2024; <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/7/4/0636893.pdf>, дата запити: 15.05.2024; <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/5/13/1212>).

pdf, дата запиту: 15.05.2024; <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/4/28/32.pdf>, дата запиту: 15.05.2024; <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/6/13/1.pdf>, дата запиту: 15.05.2024). Відсутність фемінатива *заступниця* в цьому сегменті офіційно-ділової писемної мови цілковито виправдана і нормативна, оскільки «називати жінку, яка працює на посаді заступника директора, заступницею <...> не можна, тому що це слово узвичаєне в українській мові зі значенням «та, що захищає кого-небудь, захисниця» <...> Посада заступника будь-якого керівника не передбачає такого захисту. Отже, *заступник* є правильною офіційною назвою посади жінки, яка заступає керівника чого-небудь» [Городенська 2016: 43].

Оскільки, як уже було відзначено, мова освітніх платформ та освітніх інформаційних ресурсів більш лояльні до фемінних новацій, то звичними для них є формулювання на зразок: *Новоспечена міністерка освіти Ганна Новосад допустила 9 помилок у короткому повідомленні у соціальній мережі Фейсбук* (www.versii.if.ua, дата запиту: 12.06.2024); *Ганна Новосад – міністерка освіти України (з відеоролика)* (www.mon.gov.ua/ua/pres-centr/pres-sluzhba, дата запиту: 11.06.2024).

Традиційні чоловічі форми для називання посад, статусів, спеціальностей жінок домінують у текстах *листів* та *наказів* – найчастотніших жанрів адміністративно-управлінської комунікації органів освіти і науки, здійснюваної по вертикалі. Пор.: *Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Мандзій Л.* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/10/16/433.pdf>, дата запиту: 15.05.2024); *Добровольська Оксана Миколаївна – директор Київського палацу дітей та юнацтва* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/10/16/433.pdf>, дата запиту: 16.05.2024); *Директорові Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської військової адміністрації) Олені ФІДАНЯН «Про журі всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2023». Прошу висловити подяку за ефективну роботу в складі журі, високий професіоналізм <...> вчителю предмета «Захист України» загальноосвітнього навчального закладу І–ІІІ ступенів «Гімназія № 34 «Либідь» імені Віктора Максименка»* *Алексійчук Євгеній Юрійовичі* (номінація «Захист України»), *вчителю* початкових

класів Гімназії № 59 імені О.М. Бойченка **Гуренко Юлії Миколаївні** (номінація «Початкова освіта»)» (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2023/7/14/19260.pdf>, дата запиту: 15.05.2024).

Не зафіксовано фемінативів (за винятком *учениця*) також в обстежених текстах наказів і розпоряджень Малої академії наук України за 2021–2022 та 2022–2023 навчальні роки.

Характерна для текстів офіційно-ділового стилю потреба реагувати на типові, часто повторювані комунікативні ситуації, процеси, факти тощо умотивовує розбудову певних жанрів і пов'язаних із ними мовних одиниць, засобів та формул. Прикметно, що в таких текстах необхідність вибору фемінативної чи маскулінативної форми нівелюється, оскільки номінації посад, статусів тощо вживаються генералізовано – у формі множини: *Окрему подяку висловити **директорам** <...> Осадчій Тетяні Володимирівні та <...> Матвєєвій Ліні Олександрівні за сприяння проведенню конкурсного випробування «Урок»* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2021/5/27/0638414.pdf>, дата запиту: 16.05.2024); *Просимо також **керівників** закладів позашкільної освіти неухильно дотримуватись трудового законодавства. Необхідні роз'яснення щодо трудових відносин під час воєнного стану можна знайти на сайті Міністерства економіки України* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/4/28/212.pdf>, дата запиту: 16.05.2024); *<...> **педагогічні працівники закладів позашкільної освіти** адаптують заняття до умов сьогодення, пропонують вихованцям майстер-класи, вікторини, віртуальні подорожі, екскурсії, мультимедійні презентації, здійснення проєктної та дослідницької діяльності, докладають усіх зусиль для організації різноманітних активностей для дітей та їх родин* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/4/28/212.pdf>, дата запиту: 15.05.2024); *Зміст листа просимо довести до відома керівників органів управління освітою різного рівня, **керівників та педагогічних працівників** закладів освіти з метою організації превентивних заходів з учнівськими колективами та популяризації серед дітей переваг здорового способу життя* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/5/13/1212.pdf>, дата запиту: 16.05.2024); *<...> на доступному місці в закладі освіти варто розмістити контактну інформацію про **керівників і працівників** закладу освіти, до яких <...> можуть звертатися для*

оперативного вирішення питань, що стосуються збереження життя чи здоров'я, а також захисту прав та інтересів дитини (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/7/24/11.pdf>, дата запиту: 16.05.2024). Також у листах, наказах, інших розпорядчих документах, які регулюють освітню діяльність, у цій текстовій позиції часто виступають складні (трикомпонентні) назви осіб *учасники освітнього процесу* та *здобувачі освітніх послуг*, пор.: *Важливо фіксувати злочини, свідками чи постраждалими від яких стали **учасники освітнього процесу** та збирати максимум доказів для притягнення винних до відповідальності* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/7/4/0636893.pdf>, дата запиту: 14.05.2024); *Міністерство освіти і науки України просить із залученням органів місцевого самоврядування та у співпраці із міжнародними та громадськими організаціями в межах компетенції провести профілактичну роботу серед **учасників освітнього процесу** та забезпечити соціально-психологічну підтримку особам, постраждалим від війни і насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації на території України* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2022/7/4/0636893.pdf>, дата запиту: 16.05.2024); *Міністерство, органи управління освітою, заклади освіти впроваджують в освітній процес заходи щодо підвищення рівня обізнаності **здобувачів освітніх послуг** та їх батьків з питань протидії торгівлі дітьми* (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/7/24/11.pdf>, дата запиту: 14.05.2024).

Окреслену картину «несприйнятливості» адміністративно-управлінського дискурсу освітньо-наукової сфери до фемінативних новацій частково можна пояснити тим, що механізми й стратегії гендерного стандартування, спрямовані на узгодження української офіційно-ділової комунікації з європейською, перебувають щойно на етапі випрацювання. Як наслідок, більшість фемінативів на сьогодні не кодифіковані як єдина граматична норма, а залишаються рекомендованим варіантом. Однак окремі знакові зрушення в цій царині вже є. Зокрема, 9 вересня 2020 року з ініціативи Національної комісії зі стандартів державної мови було проведено круглий стіл «Стандартування української мови в контексті гендерної політики». Одним із його основних завдань було визначено обговорення і накрес-

лення шляхів урегулювання «проблемних питань вживання фемінізованих назв професій та посад в офіційній документації центральних органів виконавчої влади» та вироблення засад кодифікації нормативних форм назв жінок за професіями і посадами та їх подальшої фіксації в національному «Класифікаторі професій України» [детально див.: Бибик 2023: 89–90].

Під впливом таких заходів, а також реагуючи на запити суспільства (зокрема й на закиди про недостатні зусилля МОН щодо забезпечення гендерної рівності та дотримання гендерної культури) офіційно-ділова мова освітньо-наукової сфери дуже «точково», поки що тільки в «перехідних форматах» і в окремих жанрах документообігу реагує на фемінативізаційні тенденції. Зокрема, в тексті одного з листів МОН спостережено парні конструкції з назвами осіб чоловічої та жіночої статі, поєднаних сполучником *та / і* [З метою профілактики булінгу (цькування) рекомендуємо: <...> використовувати відеоролик «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Медіація – **ровесників і ровесниць**» (<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/7/24/11.pdf>, дата запити: 16.05.2024); <...> **українці та українки** продовжують бути жертвами трудового чи сексуального рабства у Вірменії, Азербайджані, Білорусії, Бельгії, Болгарії, Кіпрі, Данії (там само)]. Використовують для графічної диференціації і скісну риску [<...> розвивати медіацію однолітків, створювати служби порозуміння за принципом «**рівний – рівному / рівна – рівній**» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти (там само)]. Прикметно, що проілюстровані варіанти написання зафіксовано в межах одного документа.

Лояльними до фемінативів є також модератори сторінки Ради молодих учених на сайті МОН (мовно-стилістична організація розміщуваних тут текстів дає підстави зарахувати їх до напівофіційного дискурсу). Відповідно до тематичної специфіки висвітлюваних подій, фактів ужито номінації *здобувачка, аспірантка, асистентка, науковиця, наукова співробітниця, доцентка, завідувачка, доцентка, студентка, фіналістка, спікерка*. Пор.: До РМУ при МОН залучені асоційовані члени (без права голосу) з числа національних експертів, які мають значний досвід у сфері, яка відповідає меті РМУ при МОН <...> *здобувачка PhD, асистентка*

кафедри маркетингу, управління репутацією та клієнтським досвідом Державного біотехнологічного університету.

Показовий приклад ситуативного насичення фемінативами тексту – опублікований 10 лютого 2020 року анонс заходу, присвяченого Міжнародному дню жінок у науці: *МОН запрошує на зустріч з українськими науковицями*. Його презентаційний характер умотивовує системне вживання фемінативних форм як обов'язкових структурних компонентів у формулах-ідентифікаціях, за допомогою яких відреконструюють / рекламують учасниць заходу (щоправда, дуже часто вони є компонентами структур переліку поряд із формами чоловічого роду). Пор.:

На заході **фіналістки Премії L'Oréal «Для жінок у науці» 2018–2019 років розкажуть, як їм вдалося досягти успіхів у науці** <...> **Долучитись до події можуть Школярки та Студентки STEM-спеціальностей. Серед ТОП-спікерок:**

- **Олена Ванєєва, кандидат фіз.-мат. наук, старша наукова співробітниця** Інституту математики НАН України, **переможниця Премії L'Oréal-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» 2018;**

- **Вікторія Саварин, кандидат фіз.-мат. наук, асистентка** кафедри фізики і математики, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького;

- **Катерина Терлецька, докторка фіз.-мат. наук, старша наукова співробітниця** Інституту проблем математичних машин і систем НАН України, **переможниця Премії L'Oréal-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» 2019;**

- **Валерія Трусова, докторка фіз.-мат. наук, доцентка, завідувачка** кафедри медичної фізики та біомедичних нанотехнологій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

- **Оксана Крупка, кандидат хім. наук, старша наукова співробітниця,** Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

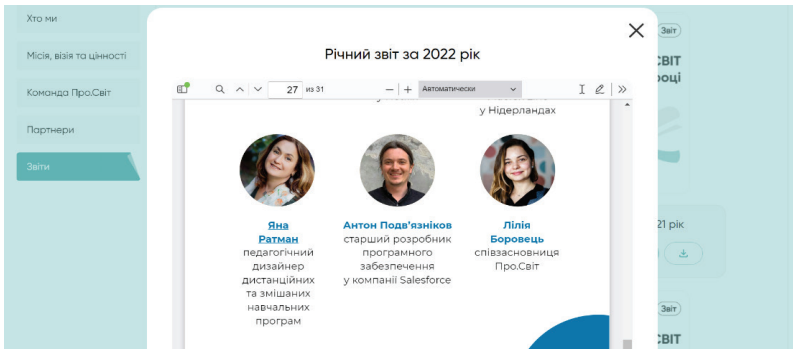
Інформативними щодо особливостей фемінативізації офіційно-ділової практики освітньої сфери є оприлюднені на платформі Центру інноваційної освіти тексти звітів про його діяльність за 2019–2023 рр. Численність зафіксованих у них фемінних лек-

сем засвідчує випрацювану чітку настанову на дотримання гендерно толерантної мови. Урахуймо, що ця настанова достатньо послідовно прописана в інструкціях, рекомендаціях (зокрема й згаданого вище круглого столу «Стандартування української мови в контексті гендерної політики»). Пор.: *Вікторія Бриндза – соціологиня, членкиня «Несторівської групи»*; *Інна Гіндич – методистка Миропільської громади, Житомирська область*; *Олександра Мухіна – координаторка проекту «Школа 3.0»*; *Ліна Коваленко – учителька математики та інформатики, наставниця команди «Fulcrum» Боярського академічного ліцею «Гармонія»*; *Анастасія Мартиненко – екоконсультантка, лекторка, голова ГО Zero Waste Society, менторка ZERO WASTE Academy*; *Маріанна Білик – керівниця соціального відділу БО ЛОФ*; *Лілія Боровець – співзасновниця організації*; *Олександра Мухіна – менеджерка проектів Про.Світ та GoFundEd*. Впадає в око шаблонність лексико-синтаксичних структур – це знову-таки формули-ідентифікації спеціальності, соціального статусу, функційних обов'язків жінки-освітянки.

Від 2022 року вживання фемінативів стає дедалі послідовніше культивованою нормою у жанрі «звіт» на платформі «Про.Світ»: *Наталія Піпа – народна депутатка України від 115 виборчого округу м. Львова, секретариня Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій (Звіт 2022 р.)*; *Залучена експертка – Наталія Каташинська (Звіт 2022 р.)*; *Анна Уварова – експертка і керівниця ГО «Про.Світ» 2019–2021 років (Звіт 2002 р.)*; *Олена Веднікова – директорка Миколаївського класичного ліцею*; *Колишня президентка нашого ліцею Тетяна Трофімчук, змонтувала відео про проєкт і поширила його через Instagram*; *Яна Ратман, членкиня наглядової ради (Звіт 2023 р.)*; *Варвара Серова – проєктна асистентка (Звіт 2023 р.)*.

Однак не варто ігнорувати і прикладів свідомого дотримання класичної норми, відповідно до якої назви осіб за родом діяльності, занять, посад не мають ознак фемінності / маскулінності, тому іменники у формі чоловічого роду правомірно «використовують для позначення осіб як чоловічої, так і жіночої статі <...> як узагальнені особові назви» [Грищенко 1997: 331]. Пор.:

Можна також припустити, що зафіксована на знімку з екрану неоднаковість лінгвальних моделей презентації (*дизайнер, розробник – співзасновниця*) пов'язана з мовним смаком, особистою позицією щодо доцільності / недоцільності, коректності / некоректності вживання фемінних форм. Згадаймо показову з цього погляду думку І.Д. Фаріон: «Я категорично проти, аби мене обзивали професорка і докторка» (коментар із мережі «Фейсбук»). Крім того, це переконливе свідчення закріпленого в чинній редакції правопису статусу фемінативів – не *обов'язкової норми, а лише рекомендованого варіанта, який* уживається за потребою і відповідно до мовних уподобань користувача (дописувача) того чи того освітнього ресурсу.

Також орієнтація модераторів та дописувачів ресурсу «Про. Світ» на дотримання стандартів гендерної рівності в мові демонструють мінітексти з парними формами жіночого та чоловічого роду: *експерт – експертка, тренер – тренерка, учасник – учасниця* тощо: *У рамках проекту було задіяно понад 200 учасників і учасниць* (Звіт 2022 р.); – *Нашим експертам та експерткам, тренерам і тренеркам, респондентам і респонденткам досліджень!* (Звіт 2023 р. з подяками).

На освітніх порталах «Всеосвіта», «На урок» фемінативи спостерігаємо в текстах різних жанрів – від рекомендаційних матеріалів до аналітичних статей. Абсолютно передбачувано найчастотніше вживаними є номінації *учителька, вихователька, викладачка, асистентка, доцентка, експертка, консультантка, педагогиня, психологиня, логопединя, дефектологиня, методистка, рецензентка*. За цим корпусом можна визначити найпродуктивніші моделі, за якими «утворюються співвідносні

іменники жіночого роду від іменників чоловічого роду на позначення осіб за фахом, суспільною діяльністю» [Вихованець, Городенська 2004: 91]. Зокрема, це описані в чинній редакції «Українського правопису» (Київ, 2019, § 32, п. 4) моделі фемінативотворення за допомогою суфіксів:

-к-: *Вчителька* початкових класів, *вихователька* дошкільного закладу (<https://vseosvita.ua/library/konsultacia-dla-vihovateliv-ak-vihovati-nacionalni-pocutta-u-ditej-doskilnogo-viku-v-rodinnomu-koli-cerez-ukrainskij-folklor-218853.html>, дата запити: 18.05.2024); *методистка* методичного кабінету (<https://vseosvita.ua/library/embed/01006r80-da16.doc.html>, дата запити: 16.05.2024); *асистентка* вчителя (<https://vseosvita.ua/webinar/asystent-vchytelia-u-pochatkovii-shkoli-prakytkum-efektyvni-metody-roboty-821.html>, дата запити: 18.05.2024); *Наталія Зима*, найкраща *вчителька* хімії за версією *Global Teacher Prize Ukraine 2020* та *експертка* онлайн-курсу *EdEra «Сміливі навчати»*; *Експертка* у сфері клінічної психології та психології здоров'я, кризової психології, роботи з сім'ями (<https://vseosvita.ua/library>, дата запити: 18.05.2024); *Цьогоріч авторкою* тексту для *Радіодиктанту* національної єдності стане українська письменниця та *режисерка*, *членкиня* *Українського ПЕН* *Ірина Цілик* («На урок», 09.11.2022); *Інна Горбенко* <...> *кандидатка* педагогічних наук, *тренерка* та *консультантка* освітніх програм ВФ «Крок за кроком», ЮНІСЕФ (<https://vseosvita.ua>, дата запити: 18.05.2024). Таку помітну продуктивність у творенні іменників – назв осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду (іноді мовознавці метафорично визначають її як «фемінотворчу монополію») умотивовує здатність цього суфікса поєднуватися з різними типами основ;

-ин-(я): *практична психологиня* (<https://vseosvita.ua/seminar/16>, дата запити: 15.05.2024); *логопединя* (<https://vseosvita.ua>, дата запити: 18.05.2024); *дефектологиня* (<https://vseosvita.ua/test/defektolohiya-50485.html>, дата запити: 16.05.2024); *Готуючи цей щоденник, ми хотіли хоч трошки розрадити педагогинь, допомогти їм* (<https://vseosvita.ua/test/dkr-2871833.html>); *Журналістка «Всеосвіти» разом із філологинєю* аналізують українську мову та виправляють помилки (<https://vseosvita.ua>, дата запити: 18.05.2024);

-иц-(я): *заступниця* директора з навчально-виховної роботи (<https://vseosvita.ua/library/materialy-dlia-zastupnykiv-dyrektora-z-navchalno-vykhovnoi-roboty-647188.html>); *Олена Патрикєєва, начальниця* відділу STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://vseosvita.ua>, дата запиту: 18.05.2024); *Інна Горбенко <...> співзасновниця* закладу дошкільної освіти «Сад можливостей “ЩастяKids”» (<https://vseosvita.ua>, дата запиту: 18.05.2024).

Фемінних номінацій із суфіксом **-ес-(а)** в аналізованих текстах не зафіксовано, очевидно, з огляду на його здатність надавати новостворюваним одиницям стилістично зниженого забарвлення.

Наше підсумування рефлексій над мовою освітніх ресурсів суголосне з висновком С.П. Бибик про те, що на сьогодні «сама напівофіційна мовна практика є сферою породження і використання граматичних варіантів назв професій і посад для позначення осіб жіночої статі» [Бибик 2023: 89].

Функціональні стилі літературної мови, а також жанри, які розвиваються в межах цих стилів, по-різному реагують на виклики фемінативізації. Одним із найменш сприйнятливих до цих викликів є офіційно-діловий стиль (особливо його адміністративно-канцелярський різновид, що забезпечує потреби управлінської комунікації). У відповідних текстах згідно з чинною стильовою нормою все-таки домінують чоловічі форми номінування професій, спеціальностей, посад. Більш чутливою до фемінативізаційних новацій виявилася напівофіційна мовна практика, зокрема мова освітніх платформ, онлайн-ресурсів, що засвідчує толерантне ставлення освітян до вживання фемінативів, а відтак стає своєрідним інструментом їх поширення в офіційну сферу мововжитку.

Архангельська А.М. Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2019.

Бибик С.П. Фемінітивізація офіційно-ділової практики і проблеми сучасної української графіки, морфології, пунктуації. *Культура слова.* 2023. Вип. 99. С. 86–95.

Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ: Вища школа, 2004.

Городенська К.Г. Посада заступника чи заступниці директора? *Українська мова*. 2016. № 2. С. 43.

Грищенко А.П. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вища школа, 1997.

Карпіловська Є.А. Неузальне словотворення: правила «гри без правил». *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2005. № 8(1). С. 106–117.

Кислюк Л.П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект: дис. ... д-ра. філол. наук. Київ, 2018.

Коць Т.А. Словотвір назв осіб жіночого роду в українській літературній мові: між нормою і деструкцією. *Культура слова*. 2023. Вип. 99. С. 96–111.

Кузнецова Г.П. Офіційно-діловий стиль в освітній адміністративно-управлінській сфері спілкування. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. С. 125–140.

Лагдан С.П. Стильове використання фемінітивів в українській мові. *Scientific Research in XXI century: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (Ottawa, Canada, December 16–18, 2019)*. 2019. Р. 163–170.

Шеремет А.В. Актуальні тенденції функціонування фемінітивної лексики в текстах офіційно-ділового стилю української мови (20-ті роки ХХІ ст.). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація = Scientific bulletin of Kherson State University. Series: Germanic studies and intercultural communication*. 2021. Вип. 2. С. 72–76.

REFERENCES

Arkhanhelska, A. (2013). *Femina cognita. Ukrainian woman in the word and dictionary*. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho (in Ukr.).

Bybyk, S.P. (2023). *Feminitization of official business practice and problems of modern Ukrainian graphics, morphology, punctuation. Culture of the Word*, 99, 86–95 (in Ukr.).

Horodenska, K.H. (2016). *The position of deputy or deputy director? Ukrainian Language*, 2, 43 (in Ukr.).

Hryshchenko, A.P. (1997). *Modern Ukrainian literary language*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukr.).

Karpilovska, Ye.A. (2005). Unusual word formation: The rules of the “game without rules”. *Bulletin of the KNLU. Philology series*, 8(1), 106–117 (in Ukr.).

Kislyuk, L.P. (2018). Word-forming nomination in the modern Ukrainian language: system – uzus – idiolect: diss. ... Dr. philol. Sciences. Kyiv (in Ukr.).

Kots, T.A. (2023). The word structure of names of persons of the feminine gender in the Ukrainian literary language: between norm and destruction. *Culture of the Word*, 99, 96–111 (in Ukr.).

Kuznetsova, H.P. (2014). Official business style in the educational administrative and management sphere of communication. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 8: Philological sciences (linguistics)*, 125–140 (in Ukr.).

Lagdan, S.P. (2019). Stylistic use of feminines in the Ukrainian language. *Scientific Research in XXI century: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (Ottawa, Canada, December 16–18, 2019)*, 163–170 (in Ukr.).

Sheremet, A.V. (2021). Current trends in the functioning of feminine vocabulary in the texts of the official business style of the Ukrainian language (20s of the 21st century). *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: German studies and intercultural communication*, 2, 72–76 (in Ukr.).

Vyhovanets, I., Horodenska, K. (2004). Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukr.).

Статтю отримано 28.06.2024

Halyna Siuta

FEMINATIVES IN THE LANGUAGE OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC SPHERE: OFFICIAL AND SEMI-OFFICIAL PRACTICE

The active feminisation of multistyle Ukrainian language practice is one of the most noticeable changes taking place in the Ukrainian language of the XXI century. In addition to well-known socio-cultural factors (e.g. gender transformation of social consciousness, rethinking stereotypes of women’s social role, models of women’s behaviour in society and family), an important role in supporting feminisation is also played by language

fashion, which influences the perception of naming women with masculine nouns as discrimination, violation of the principles of gender tolerance and gender-correct language behaviour.

Feminisation is different in functional styles. The official business style, including the official business practice of the educational and scientific sphere, is the least susceptible to the innovations outlined above.

The study has revealed asymmetry in the use of feminatives in the official and semi-official segments of the language of the educational and scientific sphere. It has been established that the texts of the website of the Ministry of Education and Science, especially departmental documents as an example of administrative and clerical sub-style, do not contain feminine gender. Instead, the language of educational platforms and educational information resources (as a semi-official sphere of communication) is more receptive to these units.

Traditional masculine forms for naming positions, statuses, and specialities of women dominate the texts of such important genres of administrative and managerial communication in the field of education and science as letters and orders. There are no feminine forms (except for pupil) in the analysed texts of orders and instructions.

The absence of feminatives in the administrative and managerial discourse of the educational and scientific sphere can be explained by the fact that feminatives are not currently codified as a single grammatical norm, but remain a recommended option.

Semi-official language practice, in particular the language of educational platforms and online resources, is more sensitive to feminisation processes. It demonstrates the tolerant attitude of employees in the field of education and science to the use of feminine gender, and therefore becomes a kind of tool for their dissemination in the official business style of this sphere.

Key words: official business style, language of the Ukrainian educational and scientific sphere, administrative and managerial communication, semi-official language practice, norm, spelling, feminine.